

Мирослава Ткачук

*старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
УДПУ імені Павла Тичини*

ДІАЛОГ З ІСТОРИЧНИМ ЧАСОМ: ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

У сучасних умовах інтеграції України в світове співтовариство у центрі уваги педагогів, вихователів, учителів, батьків, широкого педагогічного загалу стоїть проблема формування духовного світу дітей і молоді. Соціальний прогрес передбачає одночасну зміну суспільної та індивідуальної свідомості, а нове бачення майбутнього породжує проблему формування нової людини з іншим світоглядом, життєвими цінностями. З усією гостротою постає проблема формування нового мислення, творчого типу діяльності і особистої відповідальності людини перед людством.

Перед освітніми системами різних країн постає завдання духовного оновлення нації, і зокрема, молодого покоління, оволодіння ним загальнолюдськими цінностями. Народи різних країн, у тому числі й України, звіряють свої національні цінності й культуру з загальнолюдськими ідеалами й світовою культурою. Це, в свою чергу, визначає орієнтири в конструюванні освітньо-виховного процесу в школі, перед педагогічними колективами постає нове відповідальне завдання – формувати покоління різнобічно розвинутих, свідомих громадян, здатних забезпечити розвиток суспільства на демократичних гуманних засадах шляхом прогресу.

Сьогодення України можна схарактеризувати як період відродження держави, формування національно-культурної свідомості українського народу. Перед сучасною школою постало нагальне завдання – «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації» [2, с. 3]. Одним із головних викликів часу є самоідентифікація в широкому й вузькому розумінні, всезагальне звернення до різних вимірів далекого й близького минулого, яке постає, за образним висловом В. Кременя,

певним камертоном пошуку стратегій майбутнього, чинником самопізнання, складником нашої ментальності.

У незалежній Україні створено умови для національного виховання молоді на засадах історичних джерел. У сучасний науковий дискурс увійшла історія, що акцентує увагу на важливих аспектах буття, культури, освіти, виховання. Дедалі більший інтерес викликає у науковців, педагогів та широкої громадськості творча спадщина представників педагогічної думки другої половини XIX – початку XX століття, які сприяли українському національному відродженню, теоретично обґрунтували національну ідею, засади українського національного виховання, спрямовували свою діяльність на пробудження та визрівання національної свідомості українців.

Сьогодення українського народу і держави є значною мірою логічним наслідком не усвідомлення свого минулого. Для відродження Української держави, для більш повного, глибокого розуміння сьогоденних освітньо-виховних проблем, для формування світоглядних структур усього загалу та творчого їх застосування у контексті сучасних реалій необхідно повернути народу його культурно-педагогічну спадщину, об'єктивно оцінити її історико-педагогічні здобутки. Ідея національного виховання збагачена надбаннями століть зберігає свою людинотворчу сутність, стала об'єктивним явищем педагогічної реальності.

У контексті сучасних гуманістичних досліджень педагогічна наука чітко визначає основні принципи національної системи виховання: орієнтація на загальнолюдські та національні цінності, пріоритет інтересів Людини, спрямування виховних зусиль до людської особистості.

Реалізація ідей гуманізму щодо людини як найвищої цінності суспільства пов'язана з проблемами виховання підростаючого покоління: «...ціннісна орієнтація на людину породжує стійкі стосунки, які виступають для оточуючих людей як якості особистості: дисципліна, ввічливість, доброзичливість, уважність, чесність, сумлінність, великодушність і, як узагальнююче, гуманність. Моральні якості особистості народжуються як наслідок

гуманістичної орієнтації дитини, як продукт її формування», – зазначає П. Підкасистий [4, с. 430].

Постає необхідність розкрити сутність загальнолюдських та національних цінностей як теоретичних засад гуманістичної спрямованості особистості. Нині стало очевидним, – зазначає І. Бех, – що лише ті наукові положення матимуть перспективу, які розглядають дитину у її сутнісному вимірі, звертаються до її свідомості і самосвідомості, до вищих її почуттів у оволодінні морально-духовною культурою і свого народу, і людства в цілому [1, с. 9].

Загальновідомо, що кожен соціум має свої найвищі цінності, а «морально-етичні установки мають абсолютний характер, універсальне значення і є основними категоріями духовності. До моральних цінностей належать нормативні уявлення про добро і зло, справедливість, прекрасне і потворне, про призначення людини, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності тощо. Вони є основою всіх вчинків, діяльності людини, мають моральну значущість і впливають на загальне суспільне життя» [5, с. 14]. «Ці почуття, наголошує О. Сухомлинська, спрямовані на ідеал, ідеальне – те, до чого людина прагне. Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний оцінний бік явищ» [5, с. 14].

Українська ментальність завжди ґрунтувалася на добropорядності, доброзичливості, вимагаючи від людини доброчесного ставлення до всього, що її оточує. Спираючись на давні пам'ятки української літератури, твори прогресивних педагогів, письменників, мислителів минулого можна стверджувати, що любов до ближнього, висока самопожертва у вчинках, благодійність успадковані нашим народом разом з прийняттям християнської віри, що назавжди «відразу зв'язало нас з Європою та європейською культурою», а «високі ідеї християнства ... дали тут величні плоди» [3, с. 68].

У сьогоденному бутті відбувається характерне загострення боротьби між моральним і аморальним. Однак діалектика буття свідчить, що можливе духовне відродження, якісне посилення морального начала у суспільстві. Науковий аналіз філософських та педагогічних робіт дає змогу спланувати і

зреалізувати систему національного виховання у напрямку добропорядності, соціальної значущості, демократичної тенденційності у сутності особистості.

Для сучасних педагогів важливо не покладатися лише на досвід і традицію, а розвивати свою власну національну концепцію моральної освіти, тому що саме «школа повинна берегти творчі сили, джерело творчої енергії» (В. Зеньківський). Потрібно зазначити, що сучасне моральне виховання повинне бути не насильницьким, а мусить бути добровільно прийняте і сприйняте. Ґрунтовний аналіз державних документів у справі освіти та виховання доводить єдність двох головних чинників виховання: «... ставлення до кожного вихованця як до неповторної особистості» [2, с. 3] та соціальних чинників як умови розгортання їх успадкованих можливостей.

Принцип та головна мета національного виховання передбачають формування національної духовності дитини шляхом вивчення історії, літератури, етнографії, географії рідної землі, вірувань та народних традицій пращурів, відродження української родинно-побутової культури. Особлива місія надається розвитку національної свідомості, шанобливому ставленню до законів України, до національної символіки, залученню до найважливіших загальнолюдських цінностей – ідеалів добра і справедливості, правди і доброзичливості, краси і милосердя.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховний процес у траєкторії духовного розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогічні науки. Випуск 13. – Херсон: Айлант, 2000. – 404 с.
2. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)». – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. – К.: Довіра, 1992. – 140 с.
4. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под ред. П. И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
5. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – С.13–18.